:—

సంగు లక్ష్మణకవి-కవిజీవితములు-గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిగారు. 1893

,, కందుకూరి వీరేశలింగముగారు
(కవులచరిత్ర-3 వ భాగము. 44-52 పుటలు. 1900)

కకవుల చరిత్ర - కంగూరి సుబ్బారావు. 1924
శతకకవులచరిత్ర - పుటలు - 238-245
మూఁడవభాగము.

శేషార్యోదాహరణము

బాలకవి :- అనంతయ

శేషార్యోదాహరణమునఁ బ్రశంసితుఁడైన శేషార్యుఁడు నల్లందిగళ్ జెందినవాఁడు. ఈ నల్లందిగళ్ వారి వంశావళిని 'నీసమాలికగా' పైఁ గూర్చినాఁడు - దానినుండి మనకు ప్రస్తుతమగు భాగమును నొఁడను-

"శ్రీ..... మన్మథ మన్మ
ధాకృతివైన నిన్నందు వెనుక
శ్రితజన సంస్తుత్యు శేషయామాత్యు ప
ర్వతధైర్యు వేంకట రాఘవార్యు
ఘనకీర్తి నిస్తంద్రు కస్తూరిమండ
.....తేజోరూప వైభవముల
తొలుతన సకలవిద్యలు నేర్చి నానాఁట
నభివృద్ధిఁ బొందుచు నహరహంబు
నీమాట జవదాట కామోదమును గూర్చు
చలరామచంద్రున కనుజులైన
శత్రుఘ్న భరతలక్ష్మణుల చందమునను
తమ్ములై నీకు చిత్తమ్ములలర
సేవ సేయుచు పాండ్యసింహాసనస్థుఁడై
దక్షిణరాయలై తనరు విజయ
రంగ చొక్కనృపాలు రత్నసమ్ము ఖమున
ఆప్తులై మిత్రులై యధికులగుచు

కొలువఁగా వారిలో గుణ ఖనియైన వేం
కటరాఘవాచార్యు కదన శౌర్యు

మెల్లనె పాండ్యభూమిపతి చేపట్టె...
.....నతఁడు విలసిల్లు

అతని కూరిమి తమ్ముఁడై న కస్తూరయ్య
పరిఢవిల్లె ... కడు కీర్తి

గాంచెనా ఘనుని కగ్రజుఁడైన
శేషార్యు డంచిత శ్రీ వహించి

బాంధవతతికి కల్పక భూరుహంబయి
కవులకు నిక్షేపకలనఁదనరి

ఆశ్రిత తతులకు నమరనగంబయి
యంగనలకుఁ గుసుమాయుధుఁడయి

తన చెలి కాంద్రకుఁ దంగేటి జున్నయి
తమ్ములకెల్ల మోదప్రదుఁడయి

పేదయా జనముల పెన్నిధానంబయి
యకలంక కీర్తిచే నతిశయిల్లె-

(నల్లందిగళ్ వారి వంశావళి - అముద్రితము - Government Oriental Manuscripts Library, Madras. R. No. 759 Pages 7 & 8.)

పై యుద్ధృతాంశమును బట్టి, శేషార్యుఁడు క్రీ. శ. 1704 - 1732 వఱకును మధురను పరిపాలించిన సుప్రసిద్ధాంధ్రనాయకుఁడు విజయరంగ చొక్కనాథుని కాలములో నున్నవాఁడని స్పష్టమగుచున్నది. కృతికర్తయగు అనంతయు, బాలకవి బిరుదాంకితుఁడు - ఈతఁడు తన గాథేయోపాఖ్యానమును బదిరకృష్ణ భూపాలున కంకితమిచ్చెను, నందులో తన వంశ వృక్షము నిట్లిచ్చియున్నాఁడు-

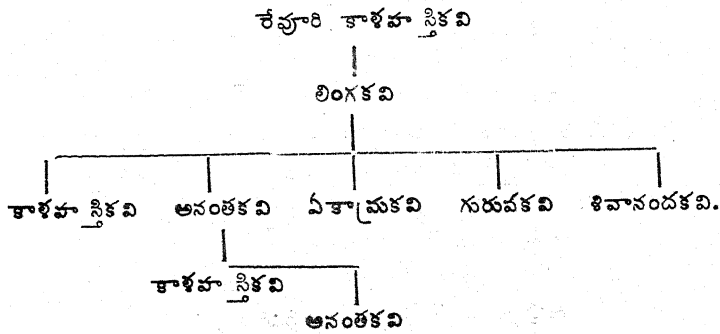

సీ॥ ఘనమాని కులమాన్యకౌండిన్య గోత్ర ప
విత్రుఁ డాపస్తంబసూత్రమహిత
గతి హారి రేవూరి కాశహస్తి కవీంద్ర
పౌత్రు లింగకవీంద్రపుత్రుఁ గాశ
హస్తి మహాకవి యగ్రజన్మ నేకామ్ర
కవిశాఖామణి గుర్వ కవితిలక శ
వానందసుకవుల యగ్రజన్ముని ఘటి
కాశతగ్రంథ సంఘటకు లేఖి
నీశతవరేణ్య కవితా ప్రకాశకుని ది
నప్రబంధ నిబంధను ననుననంతు
తన రుచిరబోధయుత మనోవనరుహమున
తనరు నెనరునగనఁగొని యనియె నిట్లు.

ఈతఁడు వృద్ధాచలమహాత్మ్యమును రచించి పంట లింగారెడ్డి కంకితముగావించెను- ఈతని పౌత్రుఁడు 'అనంతకవి' తన శ్రీముష్ణమహాత్మ్యమను గ్రంథములో నీ యనంతుని నిట్లు ప్రశంసించియున్నాఁడు—

సీ॥ ఐదేండ్లనాఁడె వేదాది విద్యలు నేర్చి
విభులమెప్పించె గర్వితుల నణఁచి
అట్టి ప్రాయమునాఁడె యష్ట భాషల జతు
ర్విధకృతుల్ ధరవి నిర్మించి నిలిపె
ఘటికాశతది నైకప్రబంధముల మై
సూరి చెంజిండ్ల మెచ్చులుఘటించె
నూఱుఘంటములకై నోరూరఁగ ఘనాఘ
నంబున కవిత మిన్నంది పలికె
నేక సంధావధృతధృతా నేకవిబుధ
దుర్గ్రహగ్రంథసాహస్ర తూర్ణ తుష్ట
మండలాధీశదత్త సమ్మానబాల
కవియనంతేంద్రు నెన త్రిలోకములఁగలరె?

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక - 3 సం. పరిషత్పుస్తక భాండాగారము.]

ప్రథమావిభక్తి

శా॥ శ్రీనల్లందిగళన్వనాయమవనిన్ - జెన్నొందు నేవంశమం
దానారాయణ జియ్యరంచనఁగఁ దా - నారాయణుం డుద్భవం
బైనాఁడందు జెలంగు తిర్మలసుధీ - యాదోధి చంద్రుండు దా
నానూనస్థిరకీర్తి శేషఘనుఁ డు - ద్యద్ధర్మ శర్మాఢ్యుఁడై.

క ళి క

మఱియు సారసగర్భసార స-మగ్రసారసమాన్యచరితుఁడు
వర సభారస భావ భారస-వర్ణ్యభారసమానరీతుఁడు
చందనాచలచారు తాచయ ... ... సతిహృదయుఁడు
నందివాహనమతి విమోహన-నయనమోహన మహితసద
దిక్పతిప్రతిమాన ధీప్రతి-తిక్షుతాప్రతి పక్షశౌర్యుఁడు
దృక్పరిక్షిత సుజనరక్షిత-ధీరదీక్షిత భావవర్యుఁడు
కులవధూజనభావ భాజన-కుశలతాజన వంద్యశీలుఁడు
ఖలనిరోధన ఘన విబోధన-ఖడ్గసాధన ... ఖేలుఁడు

ఉ త్క ళి క

అరిభుజంగమ గరుడ మంత్రము
సరసజనవరసస్యయంత్రము
సాఁగఁదనరెడు నీతి తంత్రము
నాగమోక్తముఁగాఁగ మంత్రము
నెడలఁగైకొనఁ గవి నియోగము
నెడఁదఁగైకొన కది నియోగము
యోగమున మను విషయసాంద్రుఁడు
భోగమున మను భూమహేంద్రుఁడు.

ద్వితీయా విభక్తి

శా॥ రాకేందుద్యుతి తిర్మలార్యసుతు భా-రద్వాజగోత్రున్,
లోక శ్రీకరుఁడయ్య వారయకు మే-లుంగూర్చు వేతమ్ము
జోకం వేంకటరాఘవార్యునకు క-స్తూరయ్యకున్ పెద్దనా
లోకైకస్తుత కీర్తిశేష ఘను సు-శ్లోకున్ బ్రశంసించెదన్

క ళి క

మఱియు మదమెదలేని - మహిమఁగాంచిన
మెఱయు వన్నెకడాని - మించు మించిన వా
తొలఁకు పలుకు హిమాని - తులకింప నగు
సొలపుపూవిలుకాని - సొబగు ననుదగు వాని

కలితనముఁగైకోని - ఘనతమెఱసిన వాని
నెలమి వేలుపుమాని - యీవినెలసిన వాని
పరమధృతిఁగొఱగాని - పనులఁ గొల్పని వాని
అరులెదిర్చిన యేని - యాపు నిల్పని వాని.

ఉత్కళిక

శూరతయు, దాక్షిణ్య
సారమును, నైపుణ్య
మును(వి)నయమనంనక్తి
యును విచక్షణతోక్తిఁ
గాంచి మధురాధీశుఁ
డంచి తామాత్యేశుఁ
డనఁగఁదగు ధృతివాని
ననఘ మగుమతి వాని

తృతీయావిభక్తి

శా॥ ఆనందంబున చంద్రశేఖర జటా-నంతాపగాంభోజ మా
ధ్వీనవ్యోరు రసప్రధానకృతు లెం-తేపల్కి కైకొంద్రు నా
నానల్పాంబర హేమరత్న బహుమా-నంబుల్ కవీంద్రుల్ ఘనుం
డానల్లంది గళీశ తిర్మలయ శే-షామాత్యుచేతన్ ధరన్.

కళిక

మఱియు వారి వాహభూరి - మహిమహారిదాను చేతఁ
గఱకు వైరిఁ గలనఁజేఱి - గదుము శౌర్యభాను చేత
జగముఁ బొగడ యశము నెగడ - సవతుదెగడు ధీరుచేత
పొగరు మగుడ నొరసిబెగడ - బుధులు నిగుడ భీరుచేత
కవి చకోరకములు జేరఁ - గల యుదార చంద్రుచేత
జవవిహారతురగవార -చతురచార సాంద్రుచేత
విజయడిండిమముల నిండి - వెలయుదండి యోధుచేత
ప్రజలు ... పసిఁడి ... ప్రబలుదండిసాధుచేత

ఉత్కళిక

మదవదరులఁ గన్న లేటి
కొదమలనుచు నెంచి సూటి
గదిమి చిదిమి యదిమి మట్టి
కదన గరిమ గదుర గట్టి
బిరుదు(లు)గైకొనఁగ నేర్చి
కిరుదు డొనని పటిమఁ జేర్చి
మెల గినట్టి శూరుచేత
కలిత కీర్తి హారుచేత

చతుర్థీవిభక్తి

శా॥ అలయించున్ వితతానురక్త గతి శూ-రానంగతాపాదియై
బలిమిం గుత్తుకలాను చెల్మిబలె నే-భవ్యాత్మకాక్షేయకం
బలధీరాకృతినట్టి తిర్మలబుధేంద్రాంభోధిచంద్రుండనన్
గలశేషార్యునికై యొసంగుదురు స-త్కావ్యంబులారోత్తముల్

కళిక

మఱియు ననుక్షణ శిక్షణ వీక్షణ-మర్దిత మదనతరిపువారునకై
కఱకువజీరుల భీరుల భేరుల-గర్భవినిస్రుతు లిడుశూరునకై
గడిదొరలందఱఁ జిందఱవందఱఁ-గాఁ దఱిమిన తేజోవంతునకై
కడిద్విపదంబుల కొమ్ములచిమ్ముల-కరినయునను రొనబలవంతునకై
మొకురుదు నేలని తేలని వాలని-మొనలిడ లోగొను వీరాంకునకై
నికటపుసోదన సాధన వాదన-నెలకొనునిర్భయనిశ్శంకునకై

ఉత్కళిక

జగడపుటంగులు విని విని బలుకై
పలువగ లెత్తుచు తులువల వగకై
కావరమునలుఁగులుకొనిశిఖికై
కావిరిదనురారవ పరులైకై

లాటపుచివ్వలరువ్వెడు శిఖకై
లాటన పటులగు ద్రోహులు దెగకై
కొనియసివిసరెడు నుద్దామునకై
ఘనరణ పుంగవతాభీమునకై

పంచమీవిభక్తి

శా॥ శ్రీరంగేశ పదాబ్జ భక్తినిధియై, చింతామణీ కల్పకో
దారోదారత యాచకుల్ ధరణిదాతల్గా భుజాభోగరే
ఖారూఢిన్ దిగిభేంద్రహస్తపటిమల్ గైకొంచు పెంపొందుల
క్ష్మీరాజన్మతిశేషయార్యవలనన్ - చెల్వొందుసత్కావ్యముల్

కళిక

మఱియు నాశ్రితభరణ - మహనీయగుణువలన
వఱలు మతివిస్ఫురణ - వాస్తవార్హణువలన
అన్వీక్షకీవరణహార్ద - గుణచణువలన
అన్వయ జనాభరణ - హర్ష మర్షణువలన
హరి దయోదయ కరణ - హతవైరిగణువలన
వరకవిజనాదరణ - వచన భూషణువలన
శరణాగతోద్ధరణ - చాతుర్యధనువలన
సరసతావిస్తార - సర్వజ్ఞఘనువలన

ఉత్కళిక

ప్రబలకృత దిగ్విజయ
సబలహతరిపునిచయ
సమ్మర్దరణభరిత
సమ్మ... పచరిత
సురపురీవిస్ఫార
వరగోపురద్వార
మణిసౌధతటువలన
ఫణిపభుజవటువలన

షష్ఠీవిభక్తి

మ॥ అలరారున్ వలరాజుచక్కదన మూర్యాధీశదూష్యంబు, రి
క్కలఱేఁడక్కొఁగు నీవి రీవియు కళంకు స్ఫారగుర్వర్థ ధి
క్కలనం... ... ... బేటికని పల్కన్ తిర్మలాచార్య వం
శలలామోజ్జ్వల శేష యూర్యునకు నెంచన్ సాటిగా సత్కవుల్.

కళిక

మఱియు శౌరి శౌరి మను పరీక్షకునకు
కఱకు చెఱకుపాల దేల కడవనుడువరక్షకునకు
రాజరాజ దాసధార రంజ మంజిమావకునకు
భోజరాజ సాహితోప... మోపరోపధీవహునకు
బాహురాహులీఢ గాఢవైరి భూరిహిమకరునకు
సాహసాహవాగ్ర నిగ్రహాభి శోభి శరధరునకు
శూరవార పోషణైక చూడ జూడ మోహనునకు
గౌర గౌర సౌధ యూధ... ... కవితవాహనునకు.

ఉత్కళిక

చటుల నిటలనయన నయన
పటలకుటిల జయన పయన
మమర సమర విజయ విజయ
గమగతమక విచయ విచయ
నీయ గేయ శోభనాభి
ధేయ రాయ బిరుదశోభి
తాగ్ర విగ్రహోదయునకు
నుగ్ర విగ్రహాభయునకు

సప్తమీవిభక్తి

మ॥ స్థిరలక్ష్మీకర వేంకటాంబికయెడన్ శ్రీతిర్మలార్యుండు, భా
స్వరశశ్వద్రఘువంశభర్తలవలెన్ - పాటిల్లఁగాఁ గన్నను

స్థిరులౌ పుత్రులు నల్వు రందును జగత్ - శ్రేయాంకసాంద్రాదరా
ధ్యరసజ్ఞత్వములొందు శేషఘనునందశ్రాంత దానోన్నతిన్.

కళిక

మఱియు నిజజయభుజ - మాన్యునందు
మఱవక తనుధృతిశత - మన్యునందు
జగదేక హేవాక - చరితునందు
ప్రగమితాజ్ఞాచక్ర - ధరితునందు
పటుభీమ సంగ్రామ - పార్థునందు
చటుసామవాగ్భామ - సార్థునందు
దీనవరదానసుర - ధేనునందు
భానుపమ కీర్తిహిమ - భానునందు

ఉత్కళిక

వదనమునసిందు
కదనమునసిందు
ధరగెల్చిక్రిందు
పఱచుసుధతాబిందు
విడుపలుకులెందు
తొడివిను నెందు
లొసగుఘనునందు
ప్రశమదనునందు.

సంబోధన

మ॥ అవనీపాల సభావహాబహుమహా వ్యాపారహారిప్రభా
భవనీభూతముఖాముఖాబ్జభవ ! సం-పద్ధీర్గుణోదార, దా
రవధూవ్యద్రిపుజాల ! జాలపదగారస్ఫారసత్కీర్తి భాం
ధవ ! శ్రీతిర్మలమంత్రి శేషసచివేంద్రా ! దానసాంద్రాదరా !

కళిక

మఱియు మధురాధీశ - మహితకరుణావేశ !
తరమెఱిగి విబుధేశతతులమను పరమేశ !
సంగీతసాహిత్య సంగ్రహైకస్తుత్య !
సంగరజయూన్నత్య - సాంద్రద్యుతిసాహిత్య !
కవినిరీక్షణమాత్ర - కలితదానవిచిత్ర !
నవనవప్రియమిత్ర - నవ్యవనికాచైత్ర !
సముదారసద్ధర్మ - సముచితాంచితశర్మ !
విమతసేనామర్మ - వేదిపటుశరధర్మ !

ఉత్కళిక

శ్రీరామపదభజన
సారస్వతాద్యజన
సారశ్యసంప్రాప్త
వైరశ్యరహితాప్త
రక్షణవినిస్తంద్ర
వీక్షలక్ష్మీసాంద్ర
నవ్యనిజమణిసౌధ
భవ్యగుణగణబోధ !

సార్వవిభక్తికము

మ॥ కులరత్నంబవు నీవు. నిన్నెనయుశ్రీ, కొల్వొప్పునీచేత, కీ
ర్తులు నీకై హరియిచ్చు, నీవలన మీఱున్వన్నెయున్వాసి, నీ
కలరున్ సొమ్ములు, విద్యహృద్యమగు నీయం దార్జవంబౌర! చం
చలదృక్పంచశరాంక! తిర్మలయశేషా! పోషితార్యోత్తమా!

అంకితాంకము

క॥ చెలఁగు నుదాహరణంబిది
నలసన్నిభ బాలకవియనంతయ నీకై

వెలయించె దీనిఁ గైకొను
మలఘుసము న్మేష ! తిరుమలార్యుని శేషా !

స్వలిఖిత పుస్తకభాండారము - ప్రతి - సంఖ్య. R. 126 (M. S. గీతపుఁబ్రతి).

ఉదాహరణ రచనము

పోడూరి పెదరామా మాత్యుఁడు

రామాభ్యుదయమును ద్వ్యర్థికావ్యమును రచియించిన మాత్యుఁడు 'ఉదాహరణము' కూడ రచియించినట్లు పై వ్రాసికొనినాఁడు.

కృతిపతి తన్ను గూర్చి చెప్పు సందర్భమున—

సీ॥ ... ...
నీవు ప్రౌఢోక్తిని నిర్మించినావు కా
సల్యాపరిణయాది సరసకృతుల
గీ॥ మఱియుదాహరణాది చతుర్కృతులను
సంస్కృతాంధ్ర కవితఁజెప్పఁజాలినట్టి
ప్రౌఢసత్కవి వీవె ధరాతలమున
కలితగుణగణ్య ! పెదరామ కవివరేణ్య !

తని యుదాహరణము దొరకలేదు. ఈతఁడు తన శివోదయ కావ్యమును బమ్మెరపోతన మహాకవి వంశజుఁడైన మల్లనసోమయాజి కంకిత మొనర్చెను. కృతికర్తయు కృతి శా. శ. 1678 (క్రీ. శ. 1756) సంవత్సరమునను ండిరి. దీనికి యం:—

తాశ్వయుజ కృష్ణదశమీందువారంబు
వరకు దాక్షాయణీపరిణయంబు
కృతినాథుఁడై తనరిన గురిజాల
చినమల్ల సోమయాజికి తనూజుఁ